วิธีสร้างความสนใจในการอ่าน

*ศาสตราจารย์พิเศษ คุณหญิงแป้นบาส ชวลิต**

มนุษย์มีความอยากรู้เรื่องราวต่างๆ โดยธรรมชาติ ถ้าความอยากรู้ได้รับการสนองตอบคือได้รับคำตอบ สามารถแสวงหาคำตอบด้วยตนเองได้ ก็จะเกิดความพอใจ และอยากรู้ต่อไปให้ลึกซึ้งกว้างขวาง ยิ่งถ้าหากสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ ก็ยิ่งเห็นคุณค่าในการแสวงหาความรู้มากขึ้น ผู้มีความรู้เมื่อได้รับการสนับสนุนจากสังคมแวดล้อมก็จะพยายามแสวงหาทางสนองความอยากรู้ของตนต่อไป ในปัจจุบัน การอ่านได้และอ่านเป็นเป็นวิธีการหาความรู้เพื่อสนองความอยากรู้ของคนเราได้อย่างดี ปัญหาและอุปสรรคอยู่ที่ขาดความสามารถในการอ่านของแต่ละคน ไม่มีวัสดุการอ่านเพียงพอ ไม่มีแหล่งวัสดุให้อ่าน ไม่มีการจูงใจให้สนใจในการอ่าน

การสร้างความสนใจในการอ่านเป็นหน้าที่ของทุกคน ทุกคนพึงสร้างความสนใจในการอ่านให้เกิดขึ้นในตนเอง และสร้างความสนใจให้แก่ผู้ที่อยู่ใกล้เคียง ในบ้าน ในโรงเรียน ในสถานศึกษาระดับสูง ในหน่วยงาน ในชุมชน และในประเทศของตน นอกจากจะสร้างความสนใจในการอ่านในบ้านเมืองของตนเองแล้ว เมื่อมีโอกาสก็ควรมีส่วนในการสร้างความสนใจในการอ่านให้แก่คนต่างชาติต่างภาษาด้วย นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ประเทศต่างๆ ในโลกได้ใกล้ชิดกันมากขึ้น เพราะการติดต่อสื่อสารและการเดินทางสะดวกขึ้นมาก องค์การสหประชาชาติและองค์การในเครือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติได้เผยแพร่ความคิดที่ว่า โลกเราเป็นอันหนึ่งอันเดียว แม้จะต่างชาติต่างภาษา[1] คนเราควรพยายามเข้าใจกัน แม้จะแตกต่างกันในพื้นฐานการศึกษาเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เราควรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และช่วยกันผดุงสันติภาพในโลก[2] องค์การศึกษาฯ เชื่อมั่นในหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ว่าเป็นสื่อความรู้ ส่งเสริมความคิดทางวิทยาศาสตร์ อนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม หนังสือช่วยให้เข้าใจกันและกัน และช่วยสร้างสันติภาพในโลก กล่าวโดยสรุป คือ หนังสือคือสื่อสันติภาพ จึงควรที่ทุกคนจะช่วยกันสร้างและส่งเสริมการอ่านหนังสือที่ดีจนเป็นนิสัย

สร้างความสนใจในการอ่านให้เกิดขึ้นแก่ตน

1. การอ่านหนังสือมิใช่ทักษะที่จะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ต้องเรียนและฝึกฝนจนอ่านได้คล่องแคล่ว ผู้ที่ต้องการอ่านให้แตกฉาน ต้องอ่านให้มาก และอ่านเรื่องราวต่างๆ หลากหลาย อ่านเท่านั้นที่จะทำให้มีความสามารถในการอ่าน เมื่อพบคำยากหรือเรื่องราวที่ไม่มีพื้นเดิมมาก่อน ไม่ควรท้อถอยเลิกอ่าน ใช้หนังสือที่ช่วยการอ่าน เช่น พจนานุกรมที่ให้คำแปลศัพท์ สารานุกรมหรือหนังสือรวมความรู้ที่จะช่วยให้เข้าใจเรื่องราวที่ไม่มีพื้นเดิมมาก่อน บางเรื่องนอกจากเล่มที่เรากำลังอ่านและรู้สึกว่ายากเกินไปแล้ว ก็ยังมีหนังสือในเรื่องเดียวกัน ซึ่งเขียนสำหรับคนทั่วไปที่มิใช่นักวิชาการ หรือเขียนสำหรับเด็กซึ่งอ่านได้ง่ายกว่า หาหนังสือเหล่านั้นมาอ่านเสียก่อนเมื่อคุ้นเคยกับคำศัพท์และแนวความคิดแล้ว เราก็จะอ่านเนื้อเรื่องที่ยากกว่าได้ง่ายขึ้น

---

*นายกสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

[1] ฌอง แมคไบริด, หลายสำเนียงจากโลกเดียวกัน. แปลจาก Many Voice, One World, สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ. 2528

[2] Unesco Constitution

2. ประสบการณ์ในชีวิต ช่วยให้อ่านหนังสือบางเล่มเข้าใจได้ดี ใช้ตาดู หูฟัง สังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว สนทนากับบุคคลที่มีความรู้ มีประสบการณ์ในชีวิตมามาก อย่าปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่าๆ ในการทำงาน พยายามอ่านหนังสือเพื่อหาความรู้และข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติงานให้ได้ดี เมื่อมีเวลาว่าง ก็อาจทำงานอดิเรกที่สนใจ อ่านหนังสือเพื่อทำงานอดิเรกนั้นให้ได้ดียิ่ง มีตัวอย่างนักสะสมแสตมป์เป็นงานอดิเรก ในการสะสมก็ได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องราวของแสตมป์ รู้ว่าควรเก็บสะสมอย่างไรแสตมป์จึงจะอยู่ในสภาพดี รู้ว่าแสตมป์ดวงไหนรุ่นไหนมีลักษณะพิเศษ มีราคาดี เป็นที่นิยม รู้ว่าแหล่งซื้อขายแสตมป์ราคาแพงอยู่ที่ไหน มีการประกวดแสตมป์หายากที่ไหนบ้าง เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการเก็บสะสมแสตมป์ ส่งแสตมป์เข้าประกวดเช่นนี้ งานอดิเรกก็มีความหมายมากขึ้น การอ่านก็มีความหมายเช่นเดียวกัน

2. อย่าปล่อยจิตใจให้ซึมเซา ท้อแท้ เบื่อหน่าย แม้จะมีสาเหตุอันควรทำให้ท้อแท้ เบื่อหน่าย ก็ควรรีบขจัดเสียด้วยการพยายามแก้ปัญหาที่เป็นสาเหตุ ด้วยการทำจิตใจให้แช่มชื่น กระปรี้กระเปร่า ด้วยการอ่านหนังสือขบขัน หรือหนังสือที่ชี้ให้มองดูโลกในแนวใหม่ ให้สัจธรรม ช่วยให้กำลังเข้มแข็ง ความซึมเซาเบื่อหน่ายบางครั้งก็เกิดขึ้นจากความอ่อนเพลียของสมองที่ทำงานหนัก จะหายไปเองถ้าเราพักผ่อนและไม่พยายามเก็บความเบื่อหน่ายไว้ การอ่านหนังสือขบขัน ชี้ให้เห็นความงามในชีวิต หรือที่ให้ความเพลิดเพลินทางปัญญาและอารมณ์ ก็จะช่วยขจัดความซึมเซาเบื่อหน่ายไปได้

4. ธรรมชาติให้ความอยากรู้อยากเห็นแก่เรามาตั้งแต่เกิด พยายามรักษาสิ่งนี้ไว้ ตั้งคำถามอยู่เสมอเมื่อพบสิ่งใหม่ว่า นี่คืออะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ เกิดขึ้นเมื่อไร มีรายละเอียดหรือเบื้องหลังอย่างไร เมื่อตั้งคำถามแล้วก็ยายามหาคำตอบให้ได้จากการไต่ถามผู้รู้ สังเกตดูเองให้ถี่ถ้วน และอ่านหนังสือเพื่อหาคำตอบ ถ้าไม่แน่ใจว่าคำตอบในหนังสือเล่มนี้จะถูกต้อง ก็ถามต่อไป หาคำตอบต่อไป น่าเสียดายที่ว่า คนไทยเรา (และคนในประเทศด้อยพัฒนาอีกหลายประเทศ) ไม่มีการส่งเสริมให้ถาม เด็ก ๆ จะถูกผู้ใหญ่ไม่ให้ซักถาม เมื่อถามไม่ได้หรือถามแล้วไม่ได้คำตอบก็ไม่มีคำถามต่อไป ตรงกันข้ามกับเด็กในประเทศที่ได้รับการสนับสนุนให้ถามมากเพื่อให้ได้ความรู้ เป็นที่สังเกตว่าชาวต่างประเทศตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทยจะรู้เรื่องเมืองไทยมากกว่าคนไทย ทางเขาชอบถาม มีนิสัยอยากรู้อยากเห็น การที่คนไทยเราไม่สนับสนุนให้ถามนี้ ก็น่าแปลก ดูจะสวนทางกับคำสอนที่มีมาตั้งแต่โบราณว่า หัวใจของการศึกษา คือ สุ.จิ.ปุ.ลิ. - ฟัง คิด ถาม เขียน

5. หัดอ่านให้เร็วและอ่านให้แตกฉาน ท้าแข่งกับตนเองว่า เราจะชนะเวลาและความยากของหนังสือเล่มนั้นเล่มนี้ได้หรือไม่ การเช่าหนังสือหรือขอยืมหนังสือจากห้องสมุดมาอ่านช่วยได้มากในการแข่งกับตัวเอง เพราะจะต้องส่งหนังสือในเวลากำหนด ที่จะให้เร็วและอ่านให้แตกฉานได้นั้น ต้องมีสมาธิแน่วแน่ในการอ่าน เพราะในการอ่านเร็วต้องอ่านให้รู้เรื่อง จับประเด็นให้ได้ด้วยตา ประสาท สมอง ต้องจดจ่ออยู่กับสิ่งที่อ่าน พยายามหัดอ่านโดยมีสมาธิแน่วแน่ให้ได้ เมื่อทำได้แล้ว ความเพลิดเพลินในการอ่าน (แม้จะอ่านหนังสือวิชาการที่ยาก) ก็จะเกิดขึ้น ความรู้สึกว่ายากจะลดลง ความสนใจในการอ่านจะเพิ่มขึ้น เพราะรู้ว่าอ่านแล้วจะเกิดความสบายใจอย่างไรบ้าง

6. หาทางใช้ความรู้ที่ได้จากการอ่านและไตร่ตรองแล้ว ด้วยการเขียนเรื่องราว รับเชิญไปบรรยาย คุยกับผู้อื่น นำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ อยู่ในกระบวนการที่ทำให้พัฒนาการการอ่านไปได้เรื่อย ๆ สมองไม่เมื่อยล้า และจะไม่เกิดอาการที่ว่า "ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด"

สร้างความสนใจแก่เด็กในบ้าน

คนในบ้านมีทั้งบุตรหลาน ญาติพี่น้อง บิดามารดา ไม่ว่าเราจะอยู่ในฐานะใด เราควรจะสร้างความสนใจในการอ่านแก่บุคคลที่อยู่ในบ้านของเรา

1. ผู้ที่จะเป็นบิดามารดา ควรอ่านหนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับความเจริญเติบโตของเด็ก ลักษณะนิสัยของเด็ก การเลี้ยงดูเด็ก หนังสือสำหรับเด็กก็เป็นหนังสือที่ผู้เป็นบิดามารดาควรอ่านให้รู้ไว้ จัดหาหนังสือเหล่านี้มาไว้ในบ้าน เพื่อจะได้เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตในทางที่ถูกที่ควร ทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และพฤติกรรมในสังคม

2. เมื่อลูกยังเป็นทารก ร้องเพลงให้ลูกฟัง พูดกับลูก ชี้ให้ดูสิ่งต่างๆ รอบตัว และเอ่ยชื่อสิ่งนั้น แม้เด็กจะไม่เข้าใจความหมายของคำ เด็กก็จะคุ้นเคยกับการได้ยินเสียงไพเราะ ได้คุ้นกับการดูภาพและสิ่งของ ต่อไปเมื่อโตขึ้น 7-8 เดือน พอจะรู้ความและพอจะเข้าใจว่าภาพหรือสิ่งของที่เห็นกับเสียงคำพูดที่ได้ยินนั้นมีความเชื่อมโยงกัน ในระยะนี้นอกจากร้องเพลงให้ฟังแล้วอาจเล่าเรื่องสั้นๆ สนุกๆ ชวนหัวเราะให้ฟังก็ได้ เด็กไม่รู้เรื่อง แต่รู้ว่าเสียงต่างๆ ที่ได้ยินนั้น ทำให้หัวเราะได้ ทำให้ตื่นเต้นได้ ในการเล่าอาจทำท่าประกอบไปด้วย เช่น เล่าถึงนกบิน ก็ยกมือทำท่านกบิน เด็กจะทำตามได้ด้วย

3. หัดให้ลูกรู้จักหนังสือ ให้ดูภาพในหนังสือ ในต่างประเทศมีหนังสือซึ่งทำขึ้นเป็นพิเศษสำหรับเด็กอายุก่อน 3 ขวบ เช่น หนังสือภาพทำด้วยผ้า ซักน้ำได้ ฉีกไม่ขาด พิมพ์ด้วยสีซึ่งไม่เป็นอันตรายแก่เด็กถ้าเด็กเอาเข้าปาก เมื่อเด็กพูดได้แล้ว ก็ชวนคุยเรื่องหนังสือ เล่าเรื่องให้ฟัง ชี้ให้ดูภาพที่น่าสนใจ บอกชื่อตัวละคร แล้วลองถามให้ลูกชี้ให้ดูบ้าง ให้ตอบคำถามของเรา

4. เมื่อลูกโตไปโรงเรียนแล้ว ช่วยลูกในการเริ่มหัดอ่าน เล่นออกเสียงคำที่มีในหนังสือเรียน ช่วยให้เด็กรู้สึกว่าการเรียนไม่ใช่สิ่งยาก อ่านหนังสือภาพ หนังสือนิทานให้ฟัง ลูกจะได้รู้สึกว่าหนังสือคือที่มาของความเพลิดเพลิน ถ้าอ่านได้เองแล้ว จะได้อ่านอย่างที่พ่อแม่อ่าน หรืออ่านได้มากกว่า เมื่อลูกสนใจสิ่งใด หัดให้ถามเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งนั้น แล้วให้หาคำตอบในหนังสือ เด็กๆ มักสนใจสัตว์ที่มีอยู่ในบ้าน ทั้งที่เป็นสัตว์เลี้ยงและไม่ใช่ พยายามหาหนังสือเกี่ยวกับสัตว์เหล่านั้นมาไว้ในบ้าน ให้เด็กดูเปรียบเทียบกับของจริง ตอบคำถามที่เด็กถาม ฟังคำที่เด็กพูด

5. เมื่อเด็กย่างเข้าวัยรุ่น ช่วยเหลือให้เด็กรู้จักแหล่งหนังสือ พาไปห้องสมุดประชาชนหรือห้องสมุดขององค์การต่างประเทศที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุดบริติชเคาน์ซิล ห้องสมุดของสถาบันสอนภาษาอังกฤษ ของสมาคมนักเรียนเก่า (เอ.ยู.เอ.) เป็นต้น พาไปร้านจำหน่ายหนังสือให้เขาเลือกซื้อหนังสือที่สนใจ อาจจะแนะนำหนังสือดีๆ ให้เด็กทราบบ้าง แต่ไม่ควรบังคับให้ซื้อ ถ้าเขาอยากซื้อหนังสือที่เราไม่เห็นด้วย ก็ควรอธิบายให้ฟังว่าทำไมจึงไม่เห็นด้วย นอกจากนี้ควรพาเด็กไปในงานที่เกี่ยวกับหนังสือ เช่น งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ นิทรรศการหนังสือในโอกาสสำคัญๆ เช่น นิทรรศการต่างๆ ให้ความรู้ บางครั้งก็มีการแสดงหนังสือประกอบด้วย

6. หาเวลาสนทนากับเด็กเรื่องหนังสือที่เขาอ่านหนังสือหรือหนังสือที่น่าอ่าน อาจเป็นเวลารับประทานอาหารด้วยกัน ตอนหัวค่ำหลังจากที่ลูกทำการบ้านเสร็จแล้ว ในวันหยุด ระหว่างเดินทางไปพักผ่อนด้วย อาจสนทนาเรื่องภาพยนตร์หรือรายการโทรทัศน์ก็ได้ แนะนำให้อ่านหนังสือ ซึ่งมีผู้นำมาทำเป็นภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างหนังสือและภาพยนตร์หรือละคร

7. สร้างทัศนคติที่ถูกต้องให้เด็กเกี่ยวกับการซื้อหนังสือ ให้เงินสำหรับซื้อหรือเช่าหนังสือ ทำตัวอย่างให้เด็กเข้าใจว่าการจ่ายเงินซื้อหนังสือมีประโยชน์เพียงไร เปรียบเทียบการจ่ายเงิน ซื้อหนังสือกับการจ่ายในด้านอื่นที่ฟุ่มเฟือย แนะให้รู้จักเก็บหนังสือส่วนตัวให้เป็นระเบียบ สนับสนุนให้แลกเปลี่ยนหนังสืออ่านกับเพื่อนฝูง ถ้าสามารถจะทำได้ ผู้ปกครองหลายบ้านใกล้เคียงกันอาจร่วมกันจัดห้องสมุดในบ้านที่ทุกคนได้ใช้ร่วมกัน ผู้ปกครองต่างนำหนังสือของ

ตนและของเด็กในปกครองของตนมารวมกัน ณ บ้าน ซึ่งเจ้าของยินดีให้ใช้เป็นห้องสมุดส่วนรวม วิธีนี้ได้จัดแล้วในประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ปรากฏว่าได้ผลดีในการสร้างนิสัยรักการอ่าน พ่อบ้าน-แม่บ้าน มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้

8. ส่งเสริมให้เด็กสนใจในสิ่งต่างๆ ให้ใช้ความสังเกตสิ่งแวดล้อม ต้นไม้ สัตว์ เพื่อนบ้าน ให้สนใจในเหตุการณ์บ้านเมือง ให้อ่านและฟังข่าว ให้มีงานอดิเรกและจัดหาหนังสือเกี่ยวกับงานอดิเรกนั้นๆ ให้อ่าน เพื่อให้รู้สึกซึ้งและได้รับความสุขความสำเร็จจากงานอดิเรกนั้น

สร้างความสนใจแก่นักเรียน

เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนแล้ว แม้ว่าทางบ้านจะส่งเสริมสนับสนุนการอ่านของเด็ก ถ้าครูและผู้บริหารโรงเรียนไม่สนใจในการอ่านหนังสือของเด็กนอกเหนือไปจากหนังสือเรียน ไม่มีความเข้าใจถูกต้องว่าการอ่านจะส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กได้อย่างไร เด็กก็จะไม่มีนิสัยรักการอ่าน อ่านไม่ได้แตกฉานเท่าที่ควร เพราะขาดทัศนคติอันถูกต้องเกี่ยวกับการอ่านครูและผู้บริหารมีบทบาทสำคัญมากในการสร้างทัศนคติอันถูกต้องเกี่ยวกับการอ่าน ต้องใช้วิธีสอนและแนะนำวิธีเรียนซึ่งปลูกฝังส่งเสริมการอ่านหนังสือเพื่อค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

1. ผู้บริหารสนับสนุนการจัดห้องสมุดโรงเรียนและมุมหนังสือในห้องเรียน (ถ้าจำเป็น) อนุมัติให้ใช้เงินบำรุงการศึกษาหรืองบประมาณแผ่นดินเพื่อการซื้อหนังสือ และจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในห้องสมุด นอกจากหนังสือเพื่อการเรียนการสอนในรายวิชา (ควรมีหนังสือเรียนในรายวิชาเดียวกันที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต่างๆ กันไว้ในห้องสมุดด้วย) ควรมีหนังสือเสริมประสบการณ์ที่จะให้ความรู้เพิ่มเติม ให้ประโยชน์ในการเสริมสร้างลักษณะนิสัย พัฒนาบุคลิกภาพ สร้างความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมและคนอื่น หนังสือนวนิยาย หนังสืออ่านสนุกที่ประเทืองปัญญาและกล่อมเกลาอารมณ์

2. ผู้บริหารจัดให้มีครู อาจารย์ บรรณารักษ์ ทำงานในห้องสมุดเต็มเวลาอย่างน้อยหนึ่งคน สนับสนุนให้จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน สอนวิธีใช้ห้องสมุด แนะแนวการอ่านเพื่อการศึกษาและพัฒนาบุคลิกภาพเป็นรายกลุ่มหรือรายบุคคล ชี้แจงให้ครูสอนรายวิชาเข้าใจนโยบายของโรงเรียนที่สนับสนุนการสอนรายวิชา เน้นการสอนให้เด็กรู้จักค้นคว้าด้วยตนเอง หัดให้เด็กรู้จักฟัง พูด อ่าน เขียน ควบคู่กันไป สอนให้เด็ก **รู้จักถาม** สนับสนุนให้ถามเพื่อให้ได้ความรู้สึกซึ้งและกว้างขวาง ให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง

3. ครูบรรณารักษ์ควรแบ่งเวลาสำหรับจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และแนะนำนักเรียนให้รู้จักอ่านให้มากกว่าการทำงานเทคนิค เช่น จัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการ ซึ่งต้องใช้เวลามาก ควรหาวิธีลดเวลาทำงานในด้านนี้ลงด้วยการติดต่อกับหอสมุดแห่งชาติ เพื่อศึกษาเลขหมู่ ซึ่งบรรณานุกรมแห่งชาติที่มีรายการหนังสือครบถ้วนตามหลักวิชา คัดลอกรายการหนังสือที่ตรงกับหนังสือของห้องสมุด หาวิธีร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนในกลุ่มเดียวกัน ทำการจัดหมู่และรายการหนังสือ ทำบรรณานุกรมและดรรชนีค้นเรื่อง จัดทำชุดหนังสือและเอกสารสำหรับใช้ในการสอนการเรียนรายวิชา

4. กิจกรรมซึ่งจัดได้โดยไม่เสียเวลาและค่าใช้จ่ายมากนัก ได้แก่ การจัดแสดงหนังสือที่ได้รับใหม่ ทำรายชื่อหนังสือที่น่าอ่าน (พร้อมบรรณนิทัศน์) ปิดไว้ที่ป้ายนิเทศ เล่านิทานสั้นๆ เล่าเรื่องจากหนังสือ อ่านหนังสือให้ฟังระหว่างเวลาพักรับประทานกลางวัน ช่วงละไม่เกิน 30 นาที กิจกรรมที่ต้องใช้เวลาเตรียมค่อนข้างมากและต้องให้ผู้อื่นช่วยเหลือด้วย เช่น การจัดนิทรรศการเรื่องสำคัญๆ จัดโครงการยอดนักอ่าน ประกวดการอ่านในใจและอ่านออกเสียง ทายปัญหาจากหนังสือ แข่งขันหาคำตอบจากหนังสืออ้างอิง เป็นต้น

5. พยายามจัดกิจกรรมที่เด็กมีส่วนร่วมด้วยในฐานะของผู้จัดกิจกรรม เช่น เล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติซึ่งเด็กจะต้องอ่านนิทานให้เข้าใจเรื่องและเข้าใจบทตัวละครจัดนิทรรศการซึ่งอาจขอให้เด็กเขียนคำอธิบายช่วยจัดวางหนังสือและสิ่งของตามแผนผังที่กำหนด โต้วาทีเกี่ยวกับหนังสือสนทนาเกี่ยวกับหนังสือ เป็นต้น การจัดกิจกรรมทำนองนี้จัดได้เฉพาะบางโอกาสและต้องขอความร่วมมือจากครูผู้สอนรายวิชาด้วย

6. ช่วยเด็กในการทำรายงานการค้นคว้า แนะนำวิธีใช้คู่มือต่างๆ ในห้องสมุด สอนวิธีเขียน ย่อเรื่อง และเขียนบรรณานุกรมท้ายรายงาน ทำให้เด็กไว้วางใจและเป็นที่ปรึกษาของเด็กในเรื่องการเรียนหรือเรื่องส่วนตัวที่เด็กไม่อยากเปิดเผยกับผู้ปกครอง แต่ก็ไม่อาจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จัดทำแฟ้มประวัติส่วนตัวของเด็ก ในแฟ้มจะบันทึกเรื่องที่เด็กสนใจ ปัญหาที่เด็กประสบ ระดับพัฒนาการการอ่าน หนังสือที่ได้แนะนำให้อ่าน พยายามช่วยเหลือให้เด็กสามารถแก้ปัญหาของตนได้ และพัฒนาการอ่านของตนได้

7. สร้างบรรยากาศในห้องสมุดให้เป็นที่น่าสนใจ เชิญชวนให้เข้าไปใช้ มีความเป็นกันเองแต่ไม่เสียระเบียบ ให้มีหนังสือใหม่ๆ อยู่เสมอ จัดแสดงหนังสือใหม่ หนังสือซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรายวิชา หนังสือซึ่งจะแก้ปัญหาบางประการของเด็ก หนังสือที่สนุก น่าอ่าน ระเบียบของห้องสมุดไม่ควรเคร่งครัดเกินไป เขียนและปิดประกาศระเบียบไว้ในที่ซึ่งเด็กเห็นได้ชัดชี้แจงให้เข้าใจ ดูแลให้มีการปฏิบัติตามโดยละมุนละม่อม ตกแต่งห้องสมุดด้วยสิ่งสวยงามสะดุดตา แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นของราคาแพง เช่น ต้นไม้ในกระถางดินที่ล้างสะอาดตา ดอกไม้และตุ๊กตาที่นักเรียนทำ ผลไม้แห้งรูปร่างแปลกๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสานที่ทำขึ้นในท้องถิ่น เป็นต้น ข้อสำคัญต้องรักษาสภาพให้สะอาด ปราศจากฝุ่น และไม่ดูทรุดโทรม

8. ครูบรรณารักษ์เป็นเครื่องดึงดูดเด็กให้เข้าห้องสมุดได้อย่างดี ควรเข้าใจเด็ก ยิ้มแย้มแจ่มใส เต็มใจช่วยเหลือ รักการอ่าน และพยายามหาเวลาอ่านหนังสือให้มากและหลากหลายเพื่อให้สามารถแนะนำหนังสือที่ดีและเหมาะสมให้แก่เด็ก มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้บริหาร เพื่อนครู และเจ้าหน้าที่ทุกระดับในโรงเรียน

สร้างความสนใจในนักศึกษาระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย

ความสนใจในการอ่านของนักศึกษาในระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้น อาจารย์ผู้สอนมักจะกล่าวว่าไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ นักศึกษาชอบฟังและจำคำบรรยายมากกว่าที่จะอ่านหนังสือหาความรู้ด้วยตนเอง เมื่อกำหนดหนังสือให้อ่านก็จะไม่อ่าน โดยเฉพาะถ้าหนังสือกำหนดเป็นภาษาต่างประเทศ บางครั้งก็อาจมีคนเก่งหนึ่งคนเป็นผู้อ่าน แล้วทำย่อเรื่องเป็นภาษาไทยแจกเพื่อนฝูง หรือเล่าให้เพื่อนฟัง ทั้งนี้ เป็นเครื่องกีดขวางพัฒนาการทางการอ่านของเพื่อนฝูงอย่างยิ่ง วัตถุประสงค์แท้จริงของการเรียนในระดับมหาวิทยาลัย คือ การพัฒนาสมองให้สามารถยิ่งขึ้น ให้เกิดความชำนาญในการใช้เครื่องมือสื่อความรู้ต่างๆ เนื้อหาของความรู้จะเปลี่ยนอยู่เสมอ ส่วนที่ไม่ค่อยได้ใช้ก็จะถูกลืม จึงจำเป็นต้องมีทักษะและทัศนคติถูกต้องในการแสวงหาความรู้เพิ่มพูนอยู่จนตลอดชีวิต

เช่นเดียวกับโรงเรียน ผู้บริหารระดับสูงในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย มีบทบาทสำคัญที่จะดูแลให้การเรียนการสอนในสถานศึกษาพัฒนาไปตามกระบวนการจนบรรลุวัตถุประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐานของวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัยได้สร้างกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับโครงสร้างบุคลากร การสอน และวิทยบริการไว้แล้ว สำหรับกิจการห้องสมุด ทบวงก็ได้แต่งตั้งอนุกรรมการกำหนดมาตรฐานขึ้นแล้ว แม้ว่าห้องสมุดในบางมหาวิทยาลัยยังต้องปรับปรุงอีกมากในหลายด้าน แต่โดยทั่วไปแล้ว ห้องสมุดในสถานศึกษาระดับสูง จะมีหนังสือและบุคลากรค่อนข้างจะพร้อมบริบูรณ์ สิ่งที่ยังต้องเพิ่มเติมคือการสร้างความสนใจในการอ่าน

นักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาว อาจมีนักศึกษาปีที่ 1 ซึ่งกำลังย่างเข้าวัยหนุ่มสาว และนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิดซึ่งมีอายุเลยวัยหนุ่มสาวไปแล้ว คนเหล่านี้ทราบดีว่าตนต้องการอะไร มีปัญหาเฉพาะตนอย่างไร จะแก้ปัญหาของตนได้อย่างไร การไม่อ่านนั้น สาเหตุหนึ่งเกิดจากอุปสรรคทางภาษาและพื้นความรู้เดิมซึ่งมีจำกัด สาเหตุหนึ่งเกิดจากการที่ไม่ได้รับการฝึกฝนให้ใช้หนังสือเพื่อการเรียนตั้งแต่อยู่ในชั้นประถมและมัธยมศึกษา อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญคือการที่อ่านแล้วไม่ทราบว่าจะเอาความรู้ไปทำประโยชน์อะไร อาจารย์ผู้สอนบอกให้อ่าน แต่ก็ไม่ได้ตรวจสอบว่าอ่านจริงหรือไม่ เพราะเห็นว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ในการออกข้อสอบ ก็ไม่ได้ออกข้อสอบที่จะต้องตอบด้วยความรู้ที่ได้จากการอ่าน อาจารย์หลายคนออกข้อสอบตามคำบรรยาย ดังนั้น สำหรับนักศึกษาที่ต้องการเพียงสอบให้ได้อย่างเดียว ก็รู้สึกว่าไม่จำเป็นต้องอ่านหนังสือที่อาจารย์กำหนดให้ ผู้ที่ต้องการเรียนเพื่อหาความรู้เท่านั้นที่จะรู้สึกอยากอ่าน เมื่อพยายามจนอ่านเข้าใจก็จะเกิดความเพลิดเพลินในการอ่านหนังสือ และไม่สนใจว่าอาจารย์จะออกข้อสอบที่ต้องใช้คำตอบจากหนังสือหรือไม่

1. เพื่อเตรียมตัวผู้ซึ่งจะเรียนต่อในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ควรมีการฝึกฝนให้สามารถอ่านแตกฉานทั้งหนังสือเรียนภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ (โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ซึ่งใช้มากในระดับมหาวิทยาลัย เนื่องจากหนังสือตำรา หนังสือวิชาการ และหนังสืออ้างอิงในภาษาไทยยังมีไม่พอ) เสียตั้งแต่เรียนอยู่ในชั้นมัธยม เมื่อเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยแล้ว ในปีแรก ควรให้**ทุกคนเรียนวิชาการอ่าน** ฝึกฝนให้สามารถอ่านเร็วและอ่านเป็น เพราะต้องอ่านหนังสือหลายเล่มในเวลาจำกัด นอกจากนั้น ควรให้ทุกคน **เรียนวิธีการใช้ห้องสมุด** แม้จะเรียนมาบ้างแล้วในระดับมัธยมศึกษา หนังสือในระดับมหาวิทยาลัยและวิธีจัดห้องสมุดในมหาวิทยาลัยและวิธีจัดห้องสมุดในมหาวิทยาลัยแตกต่างกับห้องสมุดโรงเรียน อย่างน้อยก็ควรมีการปฐมนิเทศ

การสอนวิธีใช้ห้องสมุด นั้น ต้องทำให้น่าสนใจและมีความหมายแบบฝึกหัดการใช้หนังสืออ้างอิง ควรให้ตรงหรือใกล้เคียงกับเนื้อหาวิชาซึ่งนักศึกษาจะเรียน ถ้าสามารถทำแบบฝึกหัดให้หลากหลาย ให้นักศึกษาเลือกได้ตามรายวิชาที่เขาสนใจ ตัดทำคำตอบสำเร็จรูปไว้ให้เขาตรวจผลการทำด้วยตนเอง เขาก็จะรู้สึกสนุกและเห็นประโยชน์ในการเรียน เช่น สำหรับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย ก็ควรมีแบบฝึกหัดเกี่ยวกับการใช้หลักศิลาจารึกสุโขทัยเพื่อให้ได้ข้อมูลบางอย่างในสมัยนั้น ในการทำแบบฝึกหัด ควรศึกษาเนื้อหาของรายวิชาและหารือกับอาจารย์ผู้สอนรายวิชานั้นๆ ด้วย ควรจัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุดไว้แจก และจัดทำโสตทัศนวัสดุที่ให้ความรู้เกี่ยวกับห้องสมุด จัดเวลาให้ดูหรือจะให้นักศึกษาดูเองตามเวลาที่ต้องการก็ได้

2. การกำหนดข้อความในหนังสือให้นักศึกษาอ่านนั้น นอกจากจะให้รายชื่อแล้ว อาจารย์ควรแนะนำหนังสือนั้นๆ ว่าดีอย่างไร ผู้แต่งน่าสนใจเพียงไร ทำไมจึงต้องให้อ่าน เหล่านี้จะเร้าความสนใจของนักศึกษา แนะนำหนังสือที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงแต่เขียนอย่างง่ายกว่า หรือหนังสือวิชาการเรื่องเดียวกัน แต่เขียนสำหรับคนทั่วไปด้วย เป็นการช่วยนักศึกษาที่ไม่มีพื้นเดิมในเรื่องนั้นให้เข้าใจง่ายขึ้น อาจารย์ควรใช้ความรู้ที่กำหนดให้อ่านสำหรับออกข้อสอบด้วย

วิธีหนึ่งที่จะให้แน่ใจว่านักศึกษาอ่านข้อความในหนังสือที่กำหนดให้ ซึ่งใช้กันในมหาวิทยาลัยบางแห่งในตำแหน่งต่างประเทศ คือ ให้นักศึกษาแต่ละคนอ่านแล้วทำบัตรบรรณนิทัศน์ นำเสนอหน้าห้องเรียนด้วยปากเปล่า ให้อ่านคนละเล่ม นำไปเสนอให้เพื่อนร่วมชั้นได้ฟังด้วย ในการทำดังนี้ โอกาสที่จะลอกบรรณนิทัศน์หรือวานผู้อื่นอ่านแทนแล้วเล่าให้ฟัง แม้จะยังมีบ้างก็น้อยลง เมื่อให้นักศึกษาทำอย่างนี้บ่อยๆ เขาก็จะรู้สึกว่าความลำบากในการอ่านจะลดลง

3. เช่นเดียวกับห้องสมุดโรงเรียน ผู้บริหารต้องสนับสนุนสำนักหอสมุด ทั้งในด้านการเงิน สถานที่ บุคลากร และการจัดบริการให้หอสมุดมีวัสดุการอ่านครบถ้วน หลากหลาย ทันสมัย มีเครื่องค้นคว้าบริบูรณ์ มีการจัดสถานที่

สวยงาม แสงสว่างเพียงพอ ไม่แออัด มีการถ่ายเทอากาศ มีระเบียบการยืม การใช้ห้องสมุดที่พอปฏิบัติได้ ไม่ดึงไม่หย่อนนัก เจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกระดับจะต้องยิ้มแย้มแจ่มใส เต็มใจให้บริการ มีบุคลิกลักษณะดี สามารถชักชวนให้สนใจในการอ่าน สามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมไม่สมควรของผู้ใช้หอสมุดบางคนได้อย่างนิ่มนวล เหล่านี้เป็นเครื่องจูงใจให้อยากใช้ห้องสมุดและอยากอ่านหนังสือ

4. หอสมุดควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เช่น นิทรรศการ ฉายภาพยนตร์ เชิญผู้เชี่ยวชาญมาบรรยายเรื่องซึ่งจะเป็นที่สนใจทั่วไป เป็นต้น ในมหาวิทยาลัยทุกแห่ง นักศึกษาจะมีการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร อาทิ การจัดแสดงละคร จัดมหกรรมดนตรีระหว่างมหาวิทยาลัย แข่งขันกีฬาระหว่างมหาวิทยาลัย จัดค่ายอาสาสมัครในระหว่างปิดภาคฤดูร้อน หอสมุดควรติดต่อกับผู้นำนักศึกษาให้ได้ทราบโครงการของแต่ละปี เตรียมหนังสือสำหรับอ่านเพื่อจัดกิจกรรมนั้นๆ ไว้ให้ ช่วยประชาสัมพันธ์โดยให้ใช้ป้ายประกาศของหอสมุด เผยแพร่กิจกรรมที่ปฏิบัติไปแล้ว ให้ใช้สถานที่เพื่อหารือเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

สร้างความสนใจในหมู่ผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่อาจแบ่งได้สองกลุ่มโดยกว้างๆ คือ ผู้ใหญ่ที่อ่านไม่ออกและเริ่มอ่าน กับผู้ใหญ่ที่อ่านออกและอ่านเป็นซึ่งมักจะไม่อ่านเพราะต้องใช้เวลาในการทำงาน หรือสายตาไม่อำนวยให้อ่านได้ สำหรับผู้ใหญ่ที่อ่านไม่ออกนั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติ จัดวิธีสอนผู้ใหญ่ที่อ่านไม่ออกให้อ่านได้พอจะเรียนได้ ว่าเป็นผู้ใหญ่เริ่ม คือ อ่านได้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แตกฉาน ต้องมีการกระตุ้นและช่วยเหลือให้พัฒนาการอ่านของตนขึ้นไปจนถึงขั้นอ่านออกและอ่านเป็น

1. ผู้ใหญ่เริ่มอ่านจะรู้สึกว่าการอ่านเป็นสิ่งที่ยาก และต้องใช้เวลานานกว่าจะอ่านได้แตกฉาน จึงมักจะเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่าย บางคนไม่เห็นประโยชน์ในการอ่าน รู้สึกไม่ได้ช่วยในการประกอบอาชีพ ตรงกันข้าม ทำให้เสียเวลา นอกจากนี้ เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ หนังสือสำหรับผู้ใหญ่เริ่มอ่านมีจำกัด กระทรวงศึกษาธิการใช้ความพยายามผลิตหนังสือประเภทนี้หลายครั้งในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาตั้งแต่ พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นปีเริ่มแรกของการรณรงค์โรคไม่รู้หนังสือ ขณะนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนก็ให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนระดับจังหวัด ผลิตวัสดุการอ่านสำหรับผู้ใหญ่เริ่มอ่านเป็นหนังสือบ้าง เป็นแผ่นกระดาษปิดป้ายบ้าง นอกจากนั้น ได้จัดตั้ง **มูลนิธิหนังสือดีสู่ชนบท** เพื่อคัดเลือกหนังสือที่มีคุณภาพ แต่ไม่ยากนัก ส่งไปจำหน่ายแก่ชาวชนบทในราคาถูก

การเชิญชวนให้ผู้ใหญ่เริ่มอ่านเกิดความสนใจในการอ่านนั้น ควรต้องพิจารณาสภาพปัญหาด้านวัสดุการอ่านและความรู้สึกของผู้ใหญ่เริ่มอ่านเกี่ยวกับการอ่าน จัดกิจกรรมที่ทำให้เข้าใจได้ว่าการอ่านมีความสำคัญและจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เขาจะใช้ประโยชน์จากการอ่านได้อย่างดี

2. วัสดุการอ่าน นอกจากที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนผลิตขึ้นแล้ว ยังมีของหน่วยราชการบางแห่ง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข องค์การพัฒนาข่าวสารการประมงในภูมิภาคเอเชีย ฯลฯ และของมูลนิธิที่เกี่ยวกับการสื่อสารกับชาวชนบท เช่น มูลนิธิ สวิตา เป็นต้น ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดโรงเรียน หรือสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย ที่มีนโยบายให้บริการแก่ชุมชนและท้องถิ่น อาจรวบรวมมาไว้ให้บริการได้ ในการให้บริการวัสดุการอ่านแก่ผู้ใหญ่เริ่มอ่านนั้น **ควรช่วยเหลือในการอ่านด้วย** เพราะบางคนอาจจะยังอ่านไม่แตก อนุสารคู่มือและคำแนะนำ ซึ่งหน่วยราชการผลิตขึ้นบางฉบับใช้ศัพท์เฉพาะทางวิชาการซึ่งเขาไม่เข้าใจ บางฉบับใช้ตัวหนังสือเล็กมากยากที่ผู้ใหญ่จะอ่านได้ถนัด จึงควรช่วยอ่านให้ฟัง คัดลอกลงในกระดาษ โดยใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่ให้อ่าน แนะนำให้คัดลอกเพื่อนำไปอ่านที่บ้านและเก็บไว้เป็นของตนเอง จะได้อ่านเสมอๆ และอ่านเมื่อต้องการข้อมูลหรือคำแนะนำ

3. สร้างบรรยากาศของการอ่านให้น่าพึงใจ และทำให้การอ่านมีความหมาย บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน ครู-อาจารย์บรรณารักษ์ในโรงเรียนวิทยาลัยมหาวิทยาลัยที่มีโครงการสู่ชนบทควรทำความรู้สึกคุ้นเคยกับผู้ใหญ่เริ่มอ่าน ไต่ถามความสนใจ แล้วจัดกิจกรรมที่สอดคล้องให้เขามีส่วนร่วมในกิจกรรม และมีโอกาสแสดงความสามารส่วนตนของเขา จะทำให้เขาเกิดความภาคภูมิใจ ไม่รู้สึกว่ามีปมด้อย เพราะอ่านไม่ออก ตัวอย่างเรื่องการใช้ปุ๋ย อาจขอให้ผู้มีประสบการณ์ซึ่งได้ผลดีหรือเกิดผลร้าย เล่าเรื่องการใช้ปุ๋ยของเขา แล้วสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน หลังจากนั้นจึงแนะนำอนุสารการใช้ปุ๋ย ฉายภาพตัวอย่างการใช้ปุ๋ยอย่างระมัดระวังและได้ผลดีให้เห็น อ่านอนุสารให้ฟังทีละวรรค ให้เขาอ่านตามจากอนุสารที่แจกแก่แต่ละคน หรือให้อ่านตามข้อความที่เขียนด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่บนกระดาษปิดฝา หรือเขียนข้อความลงบนแผ่นใสฉายให้เห็นตัวอักษรขนาดใหญ่ให้อ่านตาม ให้คัดข้อความสำคัญ ๆ ไว้สำหรับนำไปอ่านที่บ้าน

4. เนื่องจากความสามารถในการอ่านของผู้ใหญ่เริ่มอ่านมีจำกัดจึงควรเริ่มด้วยการใช้ **กิจกรรมที่ใช้หูฟังให้มาก** เช่น เล่าเรื่องจากหนังสือ เล่านิทานพื้นเมืองที่ผู้ใหญ่ชอบฟัง อ่านหนังสือให้ฟัง อ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ให้ฟัง ส่งเสริมให้คนที่อ่านได้บ้างแล้วอ่านให้ผู้อื่นฟัง ใช้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านช่วยการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับการอ่าน ขอให้ผู้แสดงศิลปะพื้นบ้านคิดตัวละครที่ชอบอ่านหนังสือมาคุยกับพวกเราเป็นต้น กิจกรรมที่ใช้สายตาควรเป็นประเภทให้ดูภาพ ให้ดูของจริง แล้วมีคำอธิบายด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่ ใช้คำง่าย ๆ หรือคำพื้นเมืองเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่าย

5. สื่อมวลชนโสตทัศน์ คือ วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ขณะนี้ก็ได้แพร่หลายไปสู่ชนบทบ้างแล้ว พยายามใช้สื่อทั้งสองเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับหนังสือ ขอความร่วมมือจากผู้จัดรายการและผู้จัดการสถานีให้มีช่วงเวลา สำหรับรายการอ่านหนังสือให้ฟัง สัมภาษณ์คนมีชื่อเสียงในท้องถิ่นเกี่ยวกับหนังสือ รายการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่อ่านหนังสือเก่ง และอื่น ๆ เกี่ยวกับหนังสือ

❑ ❑ ❑